

KLEINE TEXTE FÜR VORLESUNGEN UND ÜBUNGEN

HERAUSGEGEBEN VON HANS LIETZMANN

80

VERGIL AENEIS II

MIT DEM

COMMENTAR DES SERVIUS

HERAUSGEGEBEN

VON

ERNST DIEHL

2. AUFLAGE

VERLAG WALTER DE GRUYTER & CO.

BERLIN 1967

Archiv-Nr. 3332673

1967 by Walter de Gruyter & Co., vormalig G. J. Göschen'sche Verlagshandlung — J. Guttentag,
Verlagsbuchhandlung — Georg Reimer — Karl J. Trübner — Veit & Comp., Berlin 30
(Printed in Germany)

Alle Rechte, insbesondere das der Übersetzung in fremde Sprachen, vorbehalten.
Ohne ausdrückliche Genehmigung des Verlages ist es auch nicht gestattet, dieses Buch oder Teile
daraus auf photomechanischem Wege (Photokopie, Mikrokopie, Xerokopie) zu vervielfältigen.

CONSPECTVS CODICVM

VERGILIANORVM

EDITIONIS RIBBECKIANAE

- M* = Mediceus 39, 1 saec. V. cf. Zangemeister-Wattenbach *Exempla codd. lat. tab. 10* Palaeograph. society tab. 86 Chatelain tab. 66, 1
P = Palatinus-Vaticanus 1631 s. IV/V (?) cf. Zang.-Watt. 12 Palaeogr. soc. 115 Chatel. 64
R = Romanus-Vaticanus 3867 s. VI (Traube *Strena Helbig*. 307 Norden *Mus. Rhen.* 57, 473) pictus (P. de Nolhac *Picturae, ornamenta . . . cod. Vat. . . . phototypice expr. Rom.* 1903) cf. Zang.-Watt. 11 Palaeogr. soc. 113, 114 Chatel. 65
F = Schedae Vaticanae 3225 s. IV pictae (P. de Nolhac *Codd. e Vaticanis selecti phototypice expr. I Rom.* 1899) cf. Zang.-Watt. 13 Palaeogr. soc. 116, 117 Chatel. 63
V = Schedae rescriptae Veronenses 40 cf. Chatel. 75, 1
γ = Gudianus s. IX
a = Bernensis 172 }
b = Bernensis 165 } s. IX/X
c = Bernensis 184 } cf. Chatel. 67
m = Minoraugiensis s. X/XII
ψ = ceterorum librorum plerique, omnes
χ = deteriorum librorum pauci quidam
ω = auctorum boni libri plerique, omnes
φ = auctorum boni libri nonnulli

COMMENTARII SERVIANI

EDITIONIS THILONIANAE

- cuius de origine quid iudicent viri docti praeter K. Barwick, qui nuperrime de hac quaestione in *Philologi* vol. LXX (1911) p. 106 ss. egit, disseruit M. Schanz *GdRL II* 1^s (1911) 121 s
L = Lipsiensis biblioth. senat. rep. I n. 36 b saec. X
H = Hamburgensis biblioth. publ. 52 saec. XI
M = Monacensis lat. 6394 (olim Frising. 194) saec. XI
E = Monacensis 18059 (olim Tegernseensis 59) saec. XII
D = Italonum supplementa cod. Dresdensis biblioth. reg. D. 136 saec. XV in adnotatione adiecta

COMMENTARII AMPLIORIS

- C* = Fuldensis nunc Cassellanus saec. IX/X
P = Parisinus 1750 saec. X, decurtatus qui explicat in verbis: *Servet custodiat v. 711.* quaecumque usque ad v. 711 in *P* non leguntur, [] cancellis ornavimus
 < > addenda }
 [] delenda } includunt

P. VERGILI MARONIS
AENEIDOS
LIBER SECVNDVS

MPR Conticuere omnes intentique ora tenebant.
inde toro pater Aeneas sic orsus ab alto:
'infandum, regina, iubes renovare dolorem.
Troianas ut opes et lamentabile regnum
eruerint Danaï, quaeque ipse miserrima vidi 5
et quorum pars magna fui, quis talia fando

1 arrecti *Plot. GL VI 453, 20 cf. Ribb. proll. 211* 3ss dolorem,
... fui. alii 5 ERVERVNT *P¹ contra Diom. GI I 395*

SERV. 1 CONTICVERE OMNES quia supra [1, 725] dixit: 'fit strepitus
[tectis].¹ 'conticuere' autem pro conticuerunt: 'quod' metri causa fit vel
ratione clausularum. 'nec est ut quidam dicunt dualis numerus, qui apud
Latinos numquam penitus invenitur. et bene 'omnes' addidit; pote-
rant enim simul quidam, sed non omnes, tacere. INTENTIQUE¹ ORA 5
TENEbant 'aut ora intuebantur loquentis, aut' immobiles vultus habebant,
ut [*georg.* 4, 483]: 'tenuitque inhians tria Cerberus ora', 'id est immobilia
habuit. aut 'tenebant' habebant, *ut sit figura et intellegamus 'intenta
tenebant'*, ut Terentius [*Andr.* 85]. 'nam Andriae illi id erat nomen. —
Teneo'. ideo autem hoc addidit, quia potest quis tacere nec advertere.¹ 10
2 'INDE aphaeresis est, pro deinde: *vel ut quidam volunt 'tunc'*. TORO
AB ALTO summus enim semper est pontificalis locus; *non enim licebat*

supra regem sacrificulum quemquam accumbere. cum enim dicit de Didone [I, 698]: 'aurea composuit sponda mediamque locavit' ostendit illam regali, non sacerdotali loco discubuisse. et Aeneas ubique quasi sacratus inducitur. 15 dictus autem a tortis herbis est torus [p. 254, 206 *Fun.*]. et videtur hic ostendisse [I, 639]: 'ostroque superbo' et [I, 697]: 'aulaeis iam se regina superbis', ut aulam significaret. 'ab alto' vero pro 'ex alto'; mutavit praepositionem. PATER AENEAS honoris hoc nomen est. ORSVS propter longam narrationem. et¹ 'orsus' hic 'coepit', alibi 'finit', ut [I2, 806]: 'sic Iuppiter 20 orsus'. **3** INFANDVM quia viro forti victum se dicere 'et¹ doloris et pudoris 'est. IVBES vis, ut [*Ter. Andr.* 533]: 'iubeo Chremetem': nam aliter hoc verbum Aeneae persona non recipit¹. *RENOVARE* relaxere, iterare. **4** 'TROIANAS VT OPES sic Horatius [*carm.* I, 12, 22]: 'aut pingues Phrygiae Mygdonias opes'. 'ut' autem quem ad modum¹. 25 LAMENTABILE 'REGNV' id est magnum, quasi¹ dignum 'multa' lamentatione, 'ut [6, 481]: 'hi multum fleti ad superos'¹. DANAI 'Argivi,¹ dicti a Danao rege. nam Graeci proprie sunt Thessali a Graeco rege. **5** 'MISERRIMA VIDI est enim poena et in atrocitate spectaculi, ut [[*in*]] [11, 263]: 'Aetnaeos vidit Cyclopes Vlixes' et [3, 623]: 'vidi egomet, duo 30 de numero'¹. **6** PARS MAGNA 'FVI' propter amissam coniugem. 'et hoc se commendat, ut paulo post [746]: 'aut quid in eversa vidi crudelius urbe?'¹ FANDO dum ipse dicit. alibi 'dum' dicitur, ut [81]: 'fando aliquod si forte tuas pervenit ad aures', quia gerundi modus est. *quidam per infinitivum modum dictum accipiunt.*

35

COD. D ADD. **16** torus: ut [5, 388]: 'proximus ut viridante toro consederat' **25** opes: Opes semper dictae ad magnificentiam, sicut divitiae ad usum

APP. **2** quod om C **3** ratio P **4** cf. *Non.* 11 **5** quidem C¹ LH **6** aut—aut: id est P **7** hyians P **8** habuit: habebant C habebant om C, sed tenebant sscr. C² intenti: del Schoell **9** tenebant: habebant C id erat CL²: deret L¹: deerat H: erat ME **11** deinde: inde C¹ H¹ **12** summus enim [pontificalis sscr. C²] locus est C est semper LM **15** et om C autem post Aeneas sscr. C² **16** thoros autem ab h. t. d. e. C **20** cepit P **21** quia: quae CP **21**s dicere dolori et pudori M: E e corr. **22** est om H: post doloris C cremetem H: chremeten C **23** personam L: C a. corr. **25** pinguis Hor. frigiae M **27** Argivi: Danai H **28** graco H: graio M¹: eco P **29** pona C¹ in XI ci Bergk **30** ego et C **31** maxima P coniugem amissam CP **34** aliquid LMC²: aliqui P, cf. ad l. quidam: sive P **35** per: pro P pro infinitivo modo Daniel

MPR Myrmidonum Dolopumve aut duri miles Vlixi
 temperet a lacrimis? et iam nox umida caelo
 praecipitat suadentque cadentia sidera somnos.
 sed si tantus amor casus cognoscere nostros 10
 et breviter Troiae supremum audire laborem,
 quamquam animus meminisse horret luctuque refugit,
 incipiam.

8 litteris minoribus antiquis insertus in M temperat γ m Arus. GL VII 512 iam: a Prisc. GL II 390, 18 ll. 10 agnoscere γ¹ 12 luctusque resurgit van Gent: luctu remugit Fr. Schoell (act. soc. philol. Lips. 6, 352)

SERV. 7 MYRMIDONVM Myrmidones sunt Achillis socii, Dolopes Pyrrhi, qui eum de Scyro secuti sunt. dicti autem sunt Myrmidones propter hanc causam: Aeacus cum in arbore fici formicas, id est μύρμηκας vidisset, optavit tot sibi socios evenire, et statim formicae in homines versae sunt. sed hoc fabulae est. nam Eratosthenes dicit Myrmidones dictos a rege Myrmidono. MYRMIDONVM Myrmidones sunt Achillis socii, Dolopes Pyrrhi, quos ut quidam volunt de Scyro insula duxit ad Troiam. dicti autem sunt Myrmidones propter hanc causam: Aeacus, Iovis et Aeginae filius, cum vellet matris suae perpetuam memoriam permanere, insulam, in qua regnabat, a nomine eius Aeginam appellavit. hoc 10 indignata Iuno pestilentia cives eius omnes absumpsit; quod cum vidisset Aeacus petit a Iove, ut formicae, id est μύρμηκες, quas casu animadverterat plures, in homines et suos socios verterentur. qui statim mutati in homines Myrmidones appellati sunt. sed hoc fabula est. nam Eratosthenes dicit,¹ Myrmidonas dictos a rege Myrmidono, Iovis et Eurymedusae filio. 15 'sane amat hos exercitus iungere; nam et post ait [29]: 'hic Dolopum manus, hic saevus tendebat Achilles.' AVT DVRI MILES VLIXI 'duri' non laboriosi, sed crudelis, ut [X 44]: 'quem dat tua coniunx dura'. nam Vergilius pro negotiorum qualitate dat epitheta, cum Homerus eadem etiam in contrariis servet. sensus autem est: sine lacrimis haec nec a quovis hostium 20 dicerentur. illud autem quod Asinius Pollio [frg. 13 Fun.] dicit caret ratione, de Achaemenide dictum 'miles Vlixi', Myrmidonas vero et Dolopas praesentes esse, acceptos ab Heleno; sic enim dicti frangitur dignitas. MILES VLIXI sane quaedam si singulariter proferantur, interdum gratiora sunt, ut [I, 574]: 'Tros Tyriusque mihi nullo discrimine agetur'. 'Vlixi' 25 autem vetus genetivus est, ut [I, 30]: 'atque inmitis Achilli'.¹ 8 TEMPERET absteineat 9 PRAECIPITAT 'pro' praecipitatur: verbum pro verbo, 'ut diximus. et duas causas praetendit, quibus dicit non posse universa narrari, dolorem et tempus.'¹ CADENTIA SIDERA aut epitheton est siderum, quae semper et oriuntur et occidunt; aut certe maiorem partem noctis vult 30

esse transactam. *per sidera autem noctem significat, quae somnos suadeat.*

10 CASVS COGNOSCERE 'cognoscendorum casuum: et Graeca figura est. 'casus' autem¹ fortunam, pericula; 'nam si 'mortem' dixisset, 'nostrorum' debuit dicere.' **11** ET BREVITER 'praescribit, quia Dido dixerat [1, 753]: 'a prima dic, hospes, origine nobis'. ergo non ad Didonis voluntatem, sed ⁸⁵ *narrantis officium. et quibusdam hic hystorologia videtur; prius enim est, ut Troiae laborem, post Aeneae casus agnoscat.*¹ *SVPREMVM postremum, ultimum* 'dicit. *eversionem enim Troiae tantum omissis superioribus narrat.*¹ **12** 'QVAMQVAM ANIMVS MEMINISSE HORRET 'quamquam' melius praesenti iungitur tempore, ut 'quamquam scio, quamquam lego'. quod autem dixit ⁴⁰ 'meminisse horret' defectivi verbi ratio est; nec enim potuit dicere 'meminere'. et in his quae corrupta sunt naturaliter, ut 'odi' 'novi' 'memini' et omnia, *duo* tempora quae inveniuntur et suo et aliorum funguntur officio, ut 'memini' praeteritum est, legimus tamen et [Ter. Andr. 429]: 'memini videre, quo aequior sum Pamphilo' et [georg. 4, 125]: 'memini me turribus ⁴⁵ altis Corycium vidisse senem'. quod si fit et in verbis integris, ut [3, 282]: 'iuvat evasisse tot urbes', quanto magis in corruptis? REFVGIT propter metrum pro praesenti praeteritum posuit.¹ **13** INCIPIAM *deest* 'tamen', 'quia, cum praepositur 'quamquam', subiungi necesse est 'tamen'.¹

COD. D ADD. **3** Aeacus: Iovis et Aeginae filius cum post amissos pestilentia socios **18** laboriosi: quia non laudaret eum cum esset hostis, unde ille [Ov. met. 12, 547]: 'nam neque Deiphobum nec Polydamanta neque ipsum Hectora laudamus, quis enim laudaverit hostem?' sed durid est crudelis **45** Pamphilo: ubi praeteritum praesens significat item memini

APP. **1** Myrmidonum — **6** Myrmidono *om C* **3** aeacusio *H*: Aeacus iovis *Karolir. 116* myrmicas (mir-) *II* **5** fabula *L*¹ **6** mirmidonas *M* dicte sunt *H* **7** Scyro *Bergk*: ferro *C* **12** mirmyces *C* **15** myrmidonais *C* dictos *ex -tas ut vid. C* Myrmidones autem a r. mirmidono dicti iovis et eurimedontis f. *P* ioves *C*¹ eurimedone *C* **16** et *om C*¹ **18** quam det *Verg.* **19** eandem *H* **21** pollii *ex pollio H* **23** heleno ut tamquam de ipsis intellegimus eneam dicere. nec hos [ne eos *L*²] quidem posse calamitates troiae sine lacrimis explicare. sed si sic intellegamus frangitur d. *E*: ut—int. *L*² *im* si sic *LM*² enim intellegamus *M*² dicit *HL*¹ frangitur dicti *C* **24** sane *seclus. Thilo* **28** ut diximus: dictum est *C* **30** vult: dicit *P* **32** est autem greca figura *C* **33** periculum *P* (*cf. nam quod sequitur*) **34** praescripsit *C* **37** SVBREMVM *C*² **42** corruptae *LE* naturaliter *om C* novi coepi *vulgo* **48** et *om MEL*² *C* omnia *om C*: similia *Pauly* fungitur *C*¹ **44**ss praeteritum—fit: videre quo equior sum Pamphilo praeteritum est et memini coricum [coicum *C*¹] vidisse senem quo fit *C* **45** videre o *H* *mimus recte* (*nam debuit sim*) *Terenti verba coniunxit Serv.* **47** evasisse *C* **49** quia—tamen *om C*¹ quamquam *C*²

MPR

Fracti bello fatisque repulsi
ductores Danaum, tot iam labentibus annis,
instar montis ecum divina Palladis arte
aedificant sectaque intexunt abiete costas:

15

13 FACTIS *M a. corr. b*¹ **15** INSTRA *P*¹ SIMILIS *sscr. M* EQVM *M e*
*corr.: P: EQVVM R y b: aequum c DIVINAE R: divine c*¹

SERV. **13** FRACTI BELLO *bene defendit causam suorum, quod in bello non impares fuerint* in hoc libro duplex intentio est: ne vel Troiae quod victa est, vel Aeneae turpe videatur esse quod fugit. *sane amat in adversis hoc verbo uti, ut* [170]: '*fractae vires*' et [7, 594]: '*frangimur heu fati, inquit*'.¹ FATIS¹QVE¹ REPVLSI oraculis: *ut est* [6, 45]: '*cum virgo poscere fata*': secundum Plautum tribus, vita scilicet Troili, Palladii conservatione, integro sepulchro Laomedontis, quod in Scaea porta fuit, ut in Bacchidibus *comoedia* [953 ss] lectum est; secundum alios vero pluribus: ut de Aeaci gente aliquis interesset, unde Pyrrhus admodum puer evocatus ad bellum est; ut Rhesi equi tollerentur *a Graecis*; ut 10 Herculis interesset sagittae, quas misit Philoctetes, *quibus Paris peremptus est*, cum ipse non potuisset adferre morte praeventus.¹ **14** DVCTORES 'sonantius est quam 'duces', ut [557]: 'regnatorem Asiae': quod heroum exigit carmen.¹ LABENTIBVS velocibus, ut [11, 588]: 'labere nympha polo' et [4, 223]:¹ 'labere pinnis'. cursu enim lapsus celerior est. 15 **15** INSTAR nomen est indeclinabile, licet Probus [*cath. gramm.* 4, 17] instaris declinaverit, ut nectaris. et caret praepositione, sicut 'peregre', quamvis Serenus [lyricus]¹ 'ad instar' dixerit. 'instar' autem est ad similitudinem: unde non restaurata, sed instaurata dicuntur aedificia ad antiquam similitudinem facta. EQVVM 'de hoc equo varia in historiis lecta 20 sunt: ut¹ Hyginus [*frg. 21 Fun.*] et Tubero dicit, machinamentum bellicum fuit, quod equus appellatur, sicut aries, sicut testudo, quibus muri vel discuti vel subrui solent: unde est [46]: 'aut haec in nostros fabricata est machina muros': ut alii, porta quam eis Antenor aperuit, equum pictum habuisse 'memoratur, vel certe Antenor's domus, quo posset agnosci.¹ non nulli 25 signum equi datum, ut internoscerent Graeci suos vel hostes. 'a quibusdam dicitur facta proditiōe praedictum, ne quis eas domos violaret, quarum ante ianuam¹ equus 'esset' depictus, unde Antenor's et ceterorum domus agnitae sunt. 'aut quia equestri proelio victa est Troia. aut a monte Hippiō, post quem se absconderant Graeci, unde et adludit 'instar montis equum'; 30 ut [8, 691]: '*pelago credas innare revulsas Cycladas*'. aut re vera hoc fuit, quod Vergilius sequitur. sed melius machinamenti genus accipimus.¹ PALLADIS ARTE aut ingeniose aut dolose, ac si diceret, consilio iratae

deae, quae fuit inimica Troianis. **16** AEDIFICANT 'translatio aedificari enim habitacula hominum dicimus; nam ideo hic de equo 'aedificant', qui erat homines recepturus; vel propter magnitudinem a navibus. ut Cicero [Verr. 3, 13]: 'navem tibi aedificatam esse Messanae'. item¹ INTEXVNT quia naves texi dicuntur; nam 'ideo' ubi naves fiunt textrinum vocatur ut ipse 'alibi' [II, 326]: 'bis denas Italo texamus robore navis'. 'ABIETE COSTAS non sine ratione Vergilius hoc loco abietem comme-
morat, item acerem et pinum paulo post [II. 258]: nam fulminata abies interitum dominae significat, et Troia per feminam periit. acer vero in tutela Stuporis est: et viso equo stupere Troiani, ut [31]: 'pars stupet innuptae donum exitiale Minervae'. pinus in tutela quidem est Matris deum; sed et fraudum et insidiarum, quia eius poma cadentia per fraudem
interimunt: et hic equus plenus insidiarum est. sane¹ ABIETE solutio est spondei, nunc in proceleumaticum, 'alias in dactylum, ut [1, 1]: 'arma virum', alias in anapaestum, ut [georg. I, 482]: 'fluviorum rex Eridanus'.¹ sciendum sane, Vergilium ubique in solutione ista servare sibi excusationem synaliphae: quod alii contemnunt.

50

COD. D ADD. **10** bellum est: unde dictus est Neoptolemus, νέος εἰς πτόλεμον **15** est: vel 'labentibus' labilibus **20** facta: ut in tertio [62]: 'ergo instauramus Polydoro funus'

APP. **2** duplex ergo est i. h. l. intentio: vel Tr. C **6** poposcerat P scilicet v. tr. et si palladium permansisset in troia integro C **8** fuerat C acchidibus E: bach- LM: bacc- H comedia: glossema fuerit **9** pluribus: plurima fuerunt fatalia troianis C **10** evocatus: ductus C **12** cum —praeventus om C **13** herocum vel herooum C¹; heroicum C² L²: hereum L¹ **14** velocibus cursu P **15** pennis LP cum Verg. ac lapsu P **16** est om C Probus om C¹ **17** declinet C nestoris LHME sicut: ut CP peregre rus L¹: peregerus H **20**s variae C¹ lecta sunt ut: dictum ut enim C **21** dicunt C: de hoc equo dicunt P **22** equis C¹ ad rem cf. Plin. nat. 7, 202 **24** portam qua P e. habuit pictum CP **25** memoratur—agnosci om C possit E **27** quis: is in ras. C² **28** depictus est in frontibus domorum ipsorum unde et A. P. anteris C¹ domus id est proditorum agn. P **29** hyppio HL: lippio M: ipso C: Hippo ci Thilo **30** absconderunt C adlusit C equum om C **31** innare: in mare C revolsas Verg. **33** ingeniosae aut dolosae E **36** a navibus om C: probavit Thilo **37** navim M³ item om C intexuit C¹ **38** naves CP cum Verg. γε dicuntur texi P **40** hoc virgilius loco C abietem sscr. C² **41** acerum C: acere Serv. Aen. 9, 87. cf. Prisc. GL II 232, 13 Thes. I 356 nam et C **42** perit HMC **43** et: ut E **45** fraudium L **46** interimunt, unde Martialis [13, 25]: 'poma—caput' Madvig abite C¹ **47** nunc om L procleumaticum P alias in dactylum om LHME: attamen Servii debent esse **48** virumque C¹ cano troiae q. p. a. o. sscr. C² virum tabulaeque et Troia gaza per undas Fabricius **49** heridanus C sane: autem CP **49**s servasse ubique ista in solutione sibi P **50** synaliphae L: sin- rell.

MPR votum pro reditu simulant, ea fama vagatur.
 huc delecta virum sortiti corpora furtim
 includunt caeco lateri penitusque cavernas
 ingentis uterumque armato milite complent. 20
 Est in conspectu Tenedos, notissima fama
 insula, dives opum, Priami dum regna manebant,
 nunc tantum sinus et statio male fida carinis:

18 DILECTA *Py*¹ 20 Ingentes *b*¹*c* contra *Prisc. GL II 360, 19*
 21 TENEDVS *R*

SERV. 17 VOTVM oblatum: nam participium est. 'VOTVM P. R. S.¹
id est vovisse pro reditu. 'Accius in *Deiphobo* [fig. 32 D.] *inscriptum dicit:*
 'Minervae donum armipotenti Danaï abeuntes dicant' *¹ EA FAMA VAGATVR
 hoc est reditus 'fama tantum fuit, non et simulationis; nam incipiunt et in-
 sidiae patefactae esse. bene ergo excusat. EA FAMA VAGATVR bene excusat, 5
 ne reus sit conscientiae.' 18 HVC pro illuc. 'HVC' in equum vel in
 hanc rem. DELECTA CORPORA delectorum virorum. SORTITI contraria
 sunt dilectus et sortitus. sed intellegimus, plures quidem electos, sorte
 tamen ex ipsis ductos, qui includerentur. VIRVM pro virorum, qua figura
 et in prosa utimur. dicit sane Plinius [[in naturali historia]] hoc in 10
 neutro non esse faciendum, scilicet propter casuum similitudinem, nisi
 forte nimia metri necessitas cogat. FVRTIM 'num a plebe, hoc est nullo
 sciente, id est' latenter? 'nam et furtum ideo dicitur, quod magis per tenebras
 admittatur;' unde fures 'qui' quasi per furvum tempus, hoc est nigrum, ali-
 quid subripiunt [p. 561, 14 Fun.]. 19 CAECO LATERI pro caecis lateribus. 15
 'et nota' aliter 'dici' caecum hominem, 'id est' non videntem, aliter caecum
 latus, 'id est' obcaecaturum, absconsurum. 'CAVERNAS' INGENTES non
 nulli omnia loca concava 'cavernas' dictas 'a veteribus asserunt, ut [8, 242]:
 'et umbrosae penitus patuere cavernae'. alii fustes curvos navium, quibus
 extrinsecus tabulae adfiguntur, cavernas appellarunt: 'unde, quia naves texi 20
 dicuntur et cavernae navium sunt,' permansit in metaphora, ut 'et' 'in-
 texunt' diceret 'et' 'cavernas'. alii quodcumque in arcum formatum est,
 quod flexum et in altitudine curvatum ad sedem deducitur cavernam dici
 tradunt.' 20 INGENTES 'ut diximus,' epitheto levavit tapinosin. VTE-
 RVMQVE uterus est mulierum: nam praegnantis proprie est. quem modo 25
 ideo dixit, quia dicturus est [238]: 'feta armis'. 'alvus est quo defluunt
 sordes, ut Sallustius [hist. frg. 1, 52 M.]: 'simulans sibi alvum purgari',
 venter qui videtur, ut Iuvenalis [sat. 4, 107]: 'Montani quoque venter
 adest abdomine tardus'. sane et in tragoedia [Eur. Tro. 11] de hoc equo
 ἐντέρον legitur; hinc ergo hic 'uterum' dixit.' ARMATO MILITE 'ut 30
 supra' [1, 378]: 'ex hoste'. 'ARMATO MILITE' singularem numerum pro
 plurali posuit, 'ut [11, 286]: 'ultro Inachias venisset ad urbes Dardanus'

pro Dardani; et alibi pluralem pro singulari, ut [12, 60]: 'desiste manum committere Teucris', cum solus esset Aeneas.¹ **21** TENEDOS Tenes quidam infamatus, quod cum noverca concubisset, hanc insulam vacuum cul-
toribus tenuit: unde Tenedos dicta est. ideo ergo ait 'notissima fama'. sic Cicero [Verr. 2, 49]: 'Tenem ipsum cuius ex nomine Tenedos nominatur'.¹ **TENEDOS** insula est contra Ilium, 'quae ante Leucophrys dicta est; nam Tenes, Cycni filius, infamatus a noverca, quod cum ea voluisset concumbere, cultoribus vacuum tenuit: unde Tenedos dicta est. alii dicunt, quod se propter supra dictam causam ex ipsa insula in mare praecipitaverit. huius soror Hemithea fuisse dicitur'.¹ **22** 'INSULA DIVES OPVM ut alibi [9, 26]: 'dives equum'. et hic genetivo iungit, Statius, quod rarum est, et ablativo, ut [Theb. 2, 406]: 'satis ostro dives et auro.' **PRIAMI DVM REGNA M.** † qui et ipsa a Graecis est.¹ **23** **SINVS** reductus litoris se-
cessus. **STATIO** 'statio est' ubi ad tempus stant naves, portus vero ubi hieant. **MALE FIDA** 'autem aut minus fida propter periculum navium, quia statio est, quam plagiam dicunt: aut certe fida' Graecis. 'MALE hoc est 'in nostram perniciem', ut Lucanus [9, 310] de syrtibus: 'sic male deseruit': et hanc significationem raro invenimus.¹ sane 'male 50 fidus' non infidus, sed minus fidus intellegitur. 'male' enim minutionem habet, non negationem.

APP. 2 vovisse <se> ci Thilo 2s Accius—dicant post conscientiae (6) leguntur in C: huc traiecit Thilo deifoebo C 3 armipotentes ll.: em Ribb. 4 pro reditu C tantum fama mavult Thilo: f. tamen Scioppius nam <nondum> F. Schoell 7 DILECTA H dilectorum HE 7ss contraria—includerentur post cogat (12) ex. C SORTIQ H dilectos H: delectus MEL²: delectos L¹ 8 sortitos L¹H: sors C 9 quasi H 10 [[]] Thilo: de re grammatica scripsit Fabricius hoc: hic C 11 non om C¹ 16 aliter autem caecus homo n. videns P 17 absconsurum et obscenaturum P 18 dicunt P 21 sint C: em Thilo 22 et errore om P 24 sane dicendo ingentes ep. l. t. CP 25 q. modum C, unde quemadmodum Bergh 26 ideo: eo H fetam P quo effluent L: quod effluunt H 29 tardus (cum Iuv.): pinguis C (cf. Schol. Iuv.) 30 ερποφρονα C: em Dorvill hinc (vel bene) Thilo: hanc C ARMATO MILITE ex hoste scilicet et [et om P] singularem CP 32 plurali C² im: singulari C¹ 34ss Tenedos—dicta est om C tennes LHM² 35 infirmatus L¹ fugiens hanc Isid. orig. t. 4, 6, 23 36 obtinuit Isid. l. l. 36ss ideo ergo—nominatur post dicitur (42) exhibit C 37 ipsum om C tennem (-en) LH 38 leucofrye C 39 tennes C Cycni Ryckius (cf. Taetses in Lycophr. 232 Schol. Hom. Il. I 38 Suid. s. v. Τενέδιος ἐνθρῶ-
νος): gysis C 43 hic L²: in L¹ 45 ipse (cum Scioppio) et <occisus> est ci Burmannus quia et vastata est ci Thilo 46s statio est—hieant om C 46 statio est om L 47 autem seclusit Thilo navium om C 48 est quam om H plagiam sscr. L²: id est litus sine portu dicunt: vocant C periculosa scopolis vel a Graecis P 48s nam 'male' potest esse 'in n. p.' ci Thilo 49 hoc: alibi ci Schoell ulcanus C¹ styrpibus C 50 et: sed ci Thilo 50s male fidos et infidos CP 51 minus fidus om L¹H: infidos C¹: minus fidos C²P

MPR huc se propecti deserto in litore condunt.
 nos abiisse rati et vento petiisse Mycenas: 25
 ergo omnis longo solvit se Teucra luctu.
 panduntur portae; iuvat ire et Dorica castra
 desertosque videre locos litusque relictum.
 hic Dolopum manus, hic saevos tendebat Achilles,
 classibus hic locus, hic acie certare solebant. 30
 pars stupet innuptae donum exitiale Minervae
 et molem mirantur equi; primusque Thymoetes
 duci intra muros hortatur et arce locari,
 sive dolo seu iam Troiae sic fata ferebant.
 at Capys et quorum melior sententia menti 35
 aut pelago Danaum insidias suspectaque dona

24 in sscr. b 25 abiisse Serv. Char. GL I 265 Vlt. syllab. GL IV 242
 Don. ars GL IV 392 Iulian. GL V 324 Consent. ibid. 388: ABISSSE M
 (I sup. abra): P: ABISSSE R petiisse Serv.: PETISSE M (I sscr.): PRγ
 Doria hic et 6, 88 proposuit Wagner. sed cf. 2, 462 et Norden p. 148
 29 SAEVOS P a. corr.: SAEVVS MRb: P e corr.: sevus γ c 30 acie sscr. s
 γ: acies b c m Rhet. min. p. 53 H. Isid. orig. 9, 3, 59. cf. 599. 7, 42
 32 THYMO[...] P1: THYMETES MP2γ 33 locare γ1 34 sic troiae b

SERV. 24 'DESERTO vel ab his, qui Troianae partis erant; aut
 certe ideo 'deserto', ut facilius latere possint. CONDVNT pro abscondunt.
 25 ABISSSE 'PETISSE' 'abisse' dicimus 'et' 'petisse', sed propter metrum
 epenthesis facta est. MYCENAS a parte totum, id est Graeciam. 26 OMNIS
 TEVCRIA subaudis 'gens'. 'et absoluta est elocutio. SOLVIT quasi ante 5
 acrumnis vincti essent. 27 'PANDVNTVR PORTAE signum pacis est, ut
 Sallustius [hist. frg. I, 14 M.]: 'apertae portae, repleta arva cultoribus';
 ut 'clausis portis' signum belli est [8, 385]: 'quae moenia clausis bellum
 acuant portis'. IVVAT IRE autem, exire aut ire longius. DORICA CASTRA
 mala est compositio ab ea syllaba incipere, qua superius finitus est 10
 sermo; nam plerumque et cacenphaton facit, ut hoc loco. sane Dorus
 Neptuni filius fuit, unde Dori originem ducunt. 28 'LITVSQVE RE-
 LICTVM quod nostrum fuerat. 29 HIC pro illic. 'et totum hoc ita
 accipiendum. TENDEBAT tentoria habebat, ut [8, 605]: 'et latis tendebat
 in arvis'. 'SAEVVS ACHILLES propter Hectorem tractum. et talis ubique 15
 inducendus est, ut Horatius [art. 122]: 'iura neget sibi nata'. 30 CLAS-
 SIBVS HIC LOCVS magis ad equites referre debemus, ut [7, 716]: 'et Ortinae
 classes': unde et classica dicuntur. 'ACIE' hic exercitu. 'aliter' [6, 789]:
 'huc geminas nunc flecte acies'. HIC ACIES 'legitur et 'acie'. nam potest
 utrumque. 31 PARS 'STVPET <ET MIRANTVR>' figurate, ut [1, 212]: 20

'pars in frustra *secant*'.¹ 'INNVPTAE quae numquam nubit, nam virgo potest et nubere.'¹ *DONVM ἀμφιβολία, non quod ipsa dedit, sed quod ei oblatum est.* 'DONVM' EXITIALE 'quantum ad' Troianos. **32** 'PRIMVS-QVE THYMOETES ut Euphoriō [frg. 150 M.] dicit, Priamus ex Arisba filium vatem suscepit. qui cum dixisset quadam die nasci puerum, per²⁵ quem Troia posset everti, pepererunt simul et Thymoetae uxor et Hecuba, quae Priami legitima erat. sed Priamus Thymoetae filium uxoremque iussit occidi. inde ergo nunc dicit 'sive dolo', quia iustam causam proditiōis habere videbatur. alii volunt 'dolo' scilicet Graecorum, quo omnes decepti sunt.'¹ **33** 'ARCE LOCARI velut tutamen. et non incassum³⁰ arcis Troianae prope multis locis mentio fit. in hac enim arce huiusmodi saxum fuisse dicitur, quod ab alio contritum sanguinem emitteret. namque Helenam ad incitandos in se amatores saepe ex hoc saxo lapillum uti fuisse solitam.'¹ **34** 'SIC FATA FEREBANT ut etiam cives contra patriam sentirent.'¹ **35** 'AT CAPYS quidam alius: non pater Anchisae. et bene nec³⁵ se nec patrem huic consilio dicit interfuisse, per quod interitus patriae imminabat. quamquam Aeneas quasi obtrectator Priami non adsit, ut Homerus [N 460s] dicit, Anchises vero propter caecitatem, ut docet Theocritus. alii hunc Capyn adfinem Aeneae tradunt, et ideo ei ab Aenea dari recti consilii principatum. hic est qui Capuam condidit. sed hoc post multa⁴⁰ saecula claruit. nam his temporibus, quibus Caesar occidi habuit, Capuae iuvencae aeneae dicitur inscriptum fuisse, isdem temporibus unum de genere conditoris periturum.'¹ **36** PELAGO pro in pelagus. 'DANAVM INSIDIAS bene qui suadet ut praecipietur, non dicit 'domum Minervae', sed 'Danaum insidias' et 'suspecta dona'.¹

45

COD. D ADD. 18 classes: id est turmae

APP. 3 PETISSE C abisse pro petisse dicimus P 4 Graecia P 5s antea erumnis C, unde antea aer. Bergk 6 victi P est om C 7 aparte C¹ portae om C 8 clausis om C bellum: ferrum Verg. 9 ire autem Scioppius: me aut C: fort. ire autem aut 11 nam om C 12 dorii P 14 tendebant tendoria habebant et dotis tendebant P tentoria—armis (sic C¹) post nata (16) exhibit C 15 tractum om C 17 ortyne C¹L²M² (cf. Serv. 7, 716 ll.): ortine C²: ortunae L¹HM¹ 18 Hic acies hic exercitus P 19 hoc C¹ 19s HIC—utrumque om C aciae L: aciē M 21 frustra P 22 nubere quae numquam nubit C amphibolia C sed quod Daniel: s. quia P: sed C 23 periculosum id est Troianis P troias C 24 arsiba C 26 posset Troia conruere (corr- C²) C 28s quia habuit i. c. pr. aliique C 32 atque Scioppius 33 incitando C¹ lapillis Scioppius 36 interesse M¹ quos C 36s imminet p. C 41 occisus est Bergk 42 iuventae C¹ fuisse isdem C²: fuerat C¹ 44 non dicit om C¹

MPR praecipitare iubent subiectisque urere flammis,
aut terebrare cavas uteri et temptare latebras.
scinditur incertum studia in contraria volgus.

Primus ibi ante omnis, magna comitante caterva, 40
Laocoon ardens summa decurrit ab arce
et procul 'o miseri, quae tanta insania, cives?
creditis avectos hostis aut ulla putatis
dona carere dolis Danaum? sic notus Vlixes?
aut hoc inclusi ligno occultantur Achivi, 45
aut haec in nostros fabricata est machina muros

37 IUBENT *P a. corr.*: iubet γ *Non. 400 Pomp. GL V 268 Prisc. GL III 196, 18 cod. Reg.* 'subiectisque' pro 'subiectisve' testantur praeter *Serv. Don. ars GL IV 394 Prisc. III 115, 9. 196, 18 Cledon. V 74 Pomp. l. l. Cassiod. de dial. p. 572^b (ed. Ven. 1729)* **38** ante 36 *Pomp. CEREBRARE P¹ VTERO P¹ Pomp.* **39** VOLGVS *M a. corr.*: γ^a : VVLGVVS *Ry¹ bc 40 omnes b¹ v. 40—56. 199—233 secundis poetae curis tribuit Bethe Mus. Rhén. 46, 511 ss. cf. Heinze p. 13 ss.* **41** LAOCOON *Mc: cf. proll. 448 43 ostes sscr. h b 44 dolo Corp. Gloss. IV 28 45 in ligno Diom. GL I 438 46 aut testantur Diom. l. c. Prisc. GL III 97, 26: atque Heyne cf. Ribb. ad l. et proll. 69 46s secluserunt Gebhardi Heidtmann FABRICATEST λ sscr. M*

SERV. **37** SVBIECTISQVE VRERE FLAMMIS 'que' copulativa coniunctio est, 'aut' disiunctiva. 'quomodo ergo has iunxit, cum non utrumque, sed alterutrum fieri poterat quod suadebatur?' poetarum est partem pro parte ponere, ut torvum pro torve, et volventibus pro volubilibus: coniunctionem ergo pro coniunctione posuit, 'ut [6, 616]: 'saxum ingens volvunt alii radiisque rotarum' 'que' pro 've' 'posuit; nam sonantius visum est. 'antiqua tamen exemplaria 've' habere inveniuntur; 've' enim proprium significatum habet, ut interdum pro vel accipitur.' **38** TEREBRARE quidam aperire ac rescindere accipiunt, alii terebrare simpliciter accipiunt, 'quia adiecit temptare. et hinc ostenditur adversa 10 sententia; non enim ab omnibus creduntur insidiae.' **39** 'INCERTVM instabile, unde est 'studia in contraria'. 'incertum' ergo aut temporale est, aut perpetuum epitheton vulgi. sane 'vulgus' 'magis' masculini generis est, quam neutri, 'quia in 'us' exeuntia neutra in 'ris' mittunt genetivum, excepto 'pelagus', quod in hoc nomine creavit errorem.' **40** ANTE 15 OMNES aut perissologia est, quia dixit 'primus', aut 'ante omnes', id est videntibus omnibus. **41** LAOCOON 'omnia in 'oon' exeuntia tertiae sunt declinationis, ut Laocoontis Demophoontis Hippocoontis.' ARDENS omnis adfectus tribus rebus ostenditur, vultu voce gestu, 'sicut hic futura dicturo primum iram et commotionem animi quae vultu ostenditur dedit, 20 dein celeritatem corporis, inde vocis magnitudinem.' **42** 'ET' PROCVL